

IDEOLOGICZNE OBRAZY ŚWIATA W MEDIACH ALTERNATYWNYCH – NACJONALISTÓW I ANARCHISTÓW¹

MARCIN PIELUŻEK

Instytut Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej

ABSTRACT

Ideological worldviews in the nationalist and anarchist alternative media

The starting point of this article is Helmut Gipper's conception of the ideological worldviews which states that worldviews incorporate definite outlook of life (mindset), beliefs, evaluations, norms and values. The main aim of the article is to explore the worldviews constructed by the far-left and far-right movements in their online publications. By adopting a communication perspective and by analyzing contexts and reconstructing the semantics of the most frequent words (key-words) the author tries to discover the patterns and regularities in the communication of the radical political movements, identify core elements of their identity and, on such basis, reconstruct key elements of their ideological worldviews. The author refers to the constructivist theories, conceptions of the linguistic as well as textual worldviews and uses the methods and techniques of the corpus linguistics.

Key words: linguistic worldviews, far-right, far-left, corpus linguistics, constructivism, communication theory

¹ Badania zostały sfinansowane ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych w ramach finansowania stażu po uzyskaniu stopnia naukowego doktora na podstawie decyzji numer DEC-2013/08/S/HS2/00229.

Funkcjonujące na marginesie polskiego systemu politycznego środowiska radykalnej lewicy i prawicy wytworzyły na potrzeby wewnątrz- i zewnątrzsystemowej komunikacji określone kody charakteryzujące się specyficznymi semantykami. Te same leksemy wykorzystywane w dyskursach nacjonalistycznych² i anarchistycznych charakteryzują się nie tylko odmiennym znaczeniem, ale także pełnią różne funkcje. Bazując na teorii systemów Niklasa Luhmanna (2007), teoriach konstruktywistycznych (zob. Fleischer 2008; Glasersfeld 1995; Maturana 2010; Piaget 1981), a także na założeniach językowego (Bartmiński 2004) i tekstowego obrazu świata (Kajtoch 2008) podejmuję próbę rekonstrukcji ideologicznych obrazów świata zawartych w języku radykalnych ugrupowań politycznych oraz określenia funkcji, jakie pełnią one w komunikacji badanych środowisk.

Niniejszy artykuł koncentruje się na niewielkim, aczkolwiek istotnym fragmencie przestrzeni komunikacyjnej, a mianowicie publikacjach środowisk, które zaliczyć można do „alternatywnego *mainstreamu*”. Głównym celem badań było:

- odnalezienie regularności w komunikacji radykalnych grup politycznych;
- identyfikacja podstawowych elementów tożsamości nacjonalistów/anarchistów na podstawie wyrazów najczęściej występujących w korpusach tekstowych stworzonych z internetowych publikacji badanych środowisk;
- określenie obszarów komunikacyjnych, za pomocą których reprodukowana jest tożsamość nacjonalistów/anarchistów;
- wyszczególnienie charakterystycznych kodów komunikacyjnych na podstawie analizy kontekstów, kolokacji i konkordancji leksemów najważniejszych w poszczególnych korpusach;
- porównanie dyskursów skrajnie przeciwnych ideologicznie środowisk – anarchistów i nacjonalistów – pod kątem generowanych i reprodukowanych przez nich kodów komunikacyjnych, ich semantyk, a także identyfikacji funkcji, jakie pełnią one w dyskursach radykalnych środowisk politycznych.

W procesie badawczym wykorzystano metody charakterystyczne dla językoznawstwa korpusowego: wygenerowanie list frekwencyjnych, a następnie analizę dyskursu, w tym: słów kluczowych, kolokacji, konkordancji. Określenie kategorii i jednostek komunikacji, ich stratyfikacja i zdefiniowanie funkcji, jakie pełnią one w komunikacji badanych środowisk, dokonane zostało z wykorzystaniem koncepcji programów komunikacji Michaela Fleischera (2007). Proces rekonstrukcji językowych obrazów świata przeprowadzony został z wykorzystaniem doświadczeń badawczych Michaela Fleischera (2003, 2007, 2008), Jerzego Bartmińskiego i tzw. szkoły lubelskiej (2004, 2006), Wojciecha Kajtocha (1999, 2008), Jacka Kołodzieja (2011).

² Jako środowiska nacjonalistyczne rozumiem tu jedynie ruchy i organizacje pozostające poza politycznym *mainstreamem*, autodefiniujące się jako grupy nacjonalistyczne i radykalnie nacjonalistyczne.

Media nacjonalistyczne i anarchistyczne jako elementy mediów alternatywnych

Z perspektywy medioznawczej prasa polskich środowisk anarchistycznych i nacjonalistycznych wpisuje się w model mediów alternatywnych, rozumianych tu jako oddolnie tworzone produkty medialne, będące w opozycji do przekazów medialnych głównego nurtu, w tym komercyjnych³ (Atton 2002). Na fakt silnego zakorzenienia mediów radykalnych ugrupowań w modelu alternatywnym wskazywać mogą chociażby licznie wydawane w przeszłości przez obydwie polskie środowiska ziny⁴. Na poziomie designu, edycji i w dużej mierze treści (abstrahując od ideologii) ziny lewicowe/anarchistyczne i nacjonalistyczne były do siebie mocno zbliżone⁵. Także funkcja, jaką pełniły one w procesach komunikacyjnych poszczególnych środowisk, była identyczna. Jak przekonuje Wojciech Kajtoch (1999, s. 8) „utrzymanie łączności z czytelnikami [...] wymaga rzecz jasna, określonej polityki, obejmującej nie tylko poruszanie odpowiednich tematów, ale i kształtowanie języka: autorzy tekstów starają się pisać tak, jak się mówi (a raczej ‘jak mówić wypada’) w danym środowisku”. Filozofia produkcji charakterystyczna dla zinów została w dużej mierze wykorzystana również w procesie tworzenia mediów w internecie.

Rozwój i powszechny dostęp do internetu sprawił, że radykalne grupy polityczne w pełni wykorzystały tkwiący w nim potencjał, przenosząc produkcję mediów do sieci. Komunikacja internetowa wyeliminowała jednocześnie wiele słabości fanzinów, m.in.: umożliwiła poszerzenie zakresu odbiorców, zmniejszyła problem kosztów produkcji, zwiększyła atrakcyjność wizualną. Jednocześnie widoczna jest zmiana języka⁶ wykorzystywanego w komunikacji skrajnych

³ Warto zaznaczyć, że termin *media alternatywne* przez wielu badaczy silnie skorelowany jest z mediami o orientacji lewicowej (i/lub wartościami postępowych grup i ugrupowań politycznych). Wynikać to może z faktu, że środowiska (skrajnie) lewicowe w swoich działaniach nastawione są na demokratyzację procesów społeczno-politycznych (zob. chociażby Downing 2001; Meikle 2003; Kidd 1999) w przeciwieństwie do grup (skrajnie) prawicowych, reprodukujących hierarchiczną strukturę, wykluczających wewnętrzny dialog, narzucających określone normy i dogmaty (Atton 2006, s. 585–586) O kontestacji konserwatywnej pisał również Piotr Paleczny (1997, s. 56–57). Wyłączając jednak elementy ideologiczne, strategie komunikacyjne skrajnej lewicy i prawicy, funkcje tworzonych przez nich mediów, ich zawartość oraz cele, do jakich są wykorzystywane, są dość zbliżone (znów poza sferą ideologiczną). W przekonaniu autora media skrajnie prawicowe w pełni wpisują się w nurt mediów alternatywnych.

⁴ Ziny rozumiane tu są jako czasopisma wydawane amatorsko, charakteryzujące się ograniczoną pozaredakcyjną kontrolą językowo-stylistyczną i merytoryczną lub ich brakiem, kierowane do wyselekcjonowanego i niewielkiego grona odbiorców, cechujące się specyficzną treścią oraz językiem (Kajtoch 1999; Kajtoch 2001).

⁵ Identyczna prawidłowość między zinami punkowymi/anarchistycznymi a skrajnie prawicowymi widoczna jest także w brytyjskiej prasie alternatywnej (Atton 2006).

⁶ Uwaga ta nie dotyczy zapewne języka faszystów, dla których charakterystyczne i radykalne słownictwo jest częścią ich tożsamości, powyższe spostrzeżenie dotyczy głównie polskich zinów narodowo-socjalistycznych z lat. 90. Dziś zamknięty charakter serwisów neofaszystowskich mocno ogranicza dostęp do źródeł badawczych.

środowisk politycznych. Ten stosowany w zinach charakteryzował się większą radykalnością oraz zawierał dużą liczbę wyrażen slangowych, charakterystycznych dla danego środowiska, a także wulgaryzmów, będących niejednokrotnie fundamentalnym składnikiem komunikacji oraz nośnikiem elementów światopoglądowych (Kajtoch 2004). W publikacjach internetowych badane środowiska zaczęły wykorzystywać wyrazy i kody charakterystyczne dla ogólnego dyskursu politycznego, odpowiednio je jednak modyfikując, nadając im nowe, subkulturowe aksjologizacje i semantyki, przez co dla osób niezwiązanych z danym środowiskiem lub nieobeznanych z ich ideologią, są trudne do zdekodowania⁷. W konsekwencji w dyskursie publicznym przenikają się słowa i kody, które w praktyce stanowią wspólne nośniki całkowicie odmiennych znaczeń⁸.

Media anarchistyczne i nacjonalistyczne w świetle teorii systemów

Przyjęta w niniejszym artykule perspektywa komunikacyjna traktuje media radykalnych grup politycznych jako elementy komunikacyjnych systemów funkcjonalnych, zgodnie z założeniami teorii systemów N. Luhmanna (2007⁹). Ze względu na fakt, że niemożliwe jest w tym miejscu przedstawienie nawet w zarysie zaproponowanej przez Luhmanna teorii, ograniczono się jedynie do zaprezentowania rozumienia przez niego pojęć ‘systemu’ i ‘systemu społecznego’. Punktem wyjścia Luhmannowskiej teorii systemów jest rozróżnienie między systemem a środowiskiem, dzięki czemu możliwe jest wyszczególnienie samoreferencji oraz referencji obcej. System jest więc zbiorem elementów „sprzężonych ze sobą w taki sposób, że tworzą one pewną całość wyodrębniającą się w danym otoczeniu”¹⁰ (Siciński 1978, s. 13).

⁷ Identyczną strategię przyjmują brytyjskie środowiska skrajnie prawicowe (Atton 2006). Można zatem zakładać, że podobne zmiany w komunikacji radykalnych środowisk politycznych mają charakter globalny.

⁸ Aby się o tym przekonać, warto prześledzić dyskursy w mediach alternatywnych i głównego nurtu dotyczących corocznych wydarzeń odbywających się 11 listopada.

⁹ Zaproponowana przez Luhmanna teoria szczegółowo została opisana w książce „Systemy społeczne. Zarys ogólnej teorii” (2007). Jednak autor swoją koncepcję rozwijał przez wiele lat (jest autorem ponad kilkuset pozycji naukowych), weryfikując ją na przykładzie poszczególnych elementów systemu społecznego (zob. m.in. „Funkcja religii” (2007a), „Semantyka miłości. O kodowaniu intymności” (2003)).

¹⁰ Termin ‘system’ w teoriach systemów rozumiany jest dość szeroko. W niniejszym artykule termin ten odnosi się do systemów społecznych i/lub różnych ich podsystemów, choć te ostatnie definiowane są wielorako przez różnych autorów. Luhmann wyszczególnia podsystemy z uwzględnieniem funkcji, jakie one pełnią w danym systemie społecznym – system polityki, gospodarki itd. Elementami systemu społecznego są zatem subsystemy pełniące określone funkcje (np. polityka, gospodarka, religia, edukacja etc.), które z wykorzystaniem komunikacji konstruują własną tożsamość, semantyki oraz kody komunikacyjne, na bazie których następuje reprodukcja ich tożsamości. Komunikacja z innymi (sub)systemami systemu społecznego, rozumiana tu jako komunikacja z poszczególnymi elementami środowiska, możliwa jest dzięki „symbolicznie zgeneralizowanym mediom komunikacji” (zob. Luhmann 2007), selekcyjnym tematy, „które mogą być tematyzowane i których tym samym można oczekiwać w dyskursach (współzależnościach rozmów) różnych

Według Luhmanna społeczeństwa to systemy komunikacyjne, które poprzez nadawanie znaczeń i programowanie swoich działań komunikacyjnych dokonują swojej reprodukcji.

Rozwój tak rozumianego systemu społecznego, jego odpowiedź na wyzwania kompleksowości i kontyngencji¹¹ polega na wyróżnicowywaniu się coraz to nowych komunikacyjnych systemów funkcjonalnych, kształtujących swoisty język, swoistą semantykę na własny użytek, w celu opanowania kompleksowości i kontyngencji coraz bardziej różnicującego się świata, a jednocześnie umożliwiającą komunikację z innymi systemami i wykorzystywanie otrzymywanych informacji z otoczenia. [...] Tego rodzaju rozwój i utrzymanie własnej tożsamości możliwe jest dzięki samoobserwacji i kształtowaniu teorii na własny użytek konkretnego systemu cząstkowego (Skąpska 2007, s. 4–5).

Innymi słowy autoreprodukcja (sub)systemów oparta jest na niekończącym się cyklu – „operacje komunikacji nawiązują do wcześniejszych komunikacji i antycypują przyszłe komunikacje” (Matuszek 2014, s. 18). Luhmannowski system jest zatem autopoietyczny – skierowany na siebie i samorefleksyjny. Czerpiąc informację z otoczenia, wytwarza własne kody, znaczenia i programy rozwoju, mające na celu odróżnienie się od pozostałych elementów środowiska (Skąpska 2007, s. 3–4).

Na tak zarysowanym gruncie środowiska anarchistyczne i nacjonalistyczne stanowią subsystemy systemu polityki. Jako systemy autopoietyczne, subsystemy te ciągle się rozwijają i ulegają modyfikacji. O anarchizmie i nacjonalizmie nie można zatem mówić jako o koncepcjach niezmiennych, ale jak o stale dopasowującym się systemie znaczeń. W procesach komunikacyjnych produkują one dyskursy specjalistyczne¹² (w rozumieniu Anusiewicza, Dąbrowskiej, Fleischera 2000), które służą budowaniu i reprodukcji własnej tożsamości.

systemów socjalnych” (Schmidt, Zurustige 2000, s. 93, cyt. za Fleischer 2005, s. 18). Badane tu środowiska radykalnej prawicy i lewicy rozumiem jako podsystemy (subsystemy) systemu polityki.

¹¹ Pojęcia te szczegółowo tłumaczy Grażyna Skąpska (2007, s. 3). Kompleksowość wynika z rozwoju społecznego, a zatem świat składa się z coraz większej liczby systemów cząstkowych, w konsekwencji czego istnieje „więcej możliwości działania, przeżywania a przede wszystkim konstruowania znaczeń aniżeli możliwości ich aktualizacji i sensownego porozumiewania się. Konieczne jest więc wytworzenie się takich mechanizmów społecznych, które pozwalają zredukować nieskończoną kompleksowość do kilku alternatyw, w ramach których systemy cząstkowe mogą się porozumiewać, nie będąc przeciążone wielością możliwych znaczeń i interpretacji. Przewycięzanie kontyngencji polega natomiast na tworzeniu programów działania w niepewnym świecie w oparciu o skonstruowane znaczenia”.

¹² Dyskursy specjalistyczne produkowane i reprodukowane są przez subkultury, rozumiane tu jako elementy poszczególnych podsystemów społecznych, które funkcjonują w obrębie systemu społecznego. Ich podstawową funkcją jest „ogólne ukierunkowanie oraz hierarchie ważności i norm swojego dyskursu w odniesieniu do jakiegoś obszaru lub określonego aspektu (składnika) systemu. [...] Powinno dać się wykazać, iż dyskursy danej formacji kulturowej są spójniejsze, bardziej homogeniczne, a w każdym razie stabilniejsze. W związku z tym dyskursy byłyby nastawione na zachowanie, stabilność, odróżnialność itp. danej subkultury oraz gwarantowałyby jej spójność i utrzymanie” (Anusiewicz, Dąbrowska, Fleischer 2000, s. 17).

Komunikacje anarchistów i nacjonalistów rozumieć należy jako społecznie przekazywany i kontrolowany instrument służący do koordynacji zachowań (poprzez stosowanie rozmaitych rozróżnień), którego naczelną funkcją nie jest uschematyzowanie *modusu* rozwiązywania określonych problemów politycznych/ideologicznych, lecz wytworzenie dyferencjacji pomiędzy nacjonalistami/anarchistami i resztą politycznych ugrupowań¹³.

Język i modele rzeczywistości

Przyjęcie założeń teorii konstruktywistycznych równoznaczne jest z akceptacją wpisanej w nie epistemologii, zgodnie z którą podstawową funkcją języka nie jest przekazywanie informacji i/lub opis niezależnego świata zewnętrznego, ale wytwarzanie „konsensualnego obszaru zachowań między językowo oddziałującymi systemami w trakcie rozwoju kooperatywnej przestrzeni interakcji” (Maturana 1985, s. 73; cyt. za: Schmidt 2006, s. 206).

Jak podkreśla Siegfried J. Schmidt, teza ta ma swoje implikacje w dziedzinie semantyki. Jeśli się ją przyjmie, redefinicji podlegają pojęcia ‘odniesienia’ i ‘denotacji’. Pierwsze z nich rozumieć należy jako referencję nie do poszczególnych, realnych obiektów, ale do pewnego określonego, „językowo zintegrowanego, społecznego i konwencjonalnego typu wzorcowych zachowań orientacyjnych, gwarantujących porównywalność i względną równoległość procesów tworzenia informacji w obszarach poznawczych komunikujących się systemów” (Schmidt 2006, s. 206). Funkcja denotacyjna z kolei działa jedynie w kognitywnym obszarze obserwatora; „dla systemu posługującego się językiem, język funkcjonuje jedynie konotatywnie” (Schmidt 2006, s. 206). W konsekwencji przyjęto za Schmidtem (2006, s. 207), iż

znaczenie jest relacją kontekstualną, która z teoretycznego punktu widzenia odnosi się do uczestników komunikacji, sytuacji komunikacyjnej oraz do czasu. Konkluzja ta prowadzi do następczej – środki komunikacji nie posiadają znaczenia, lecz to uczestnicy komunikacji w granicach swych obszarów poznawczych znaczenie im przyporządkowują¹⁴.

¹³ Założenie to oparte zostało na definicji zaproponowanej przez Bartosza Ryża (2013, s. 13), która brzmi następująco: „Pod pojęciem ‘języka teoretycznoliterackiego strukturalistów’ polskich rozumie się dalej społecznie przekazywany i kontrolowany instrument służący do koordynacji zachowań (poprzez stosowanie rozmaitych rozróżnień), którego naczelną funkcją nie jest uschematyzowanie *modusu* rozwiązywania określonych problemów literackich, lecz wytworzenie dyferencji pomiędzy literaturoznawcami o orientacji strukturalistycznej i resztą literaturoznawczej społeczności”.

¹⁴ Schmidt rozwija dalej swoją myśl następująco: „Ponieważ ani komunikujące się podmioty, ani ich sytuacje życiowe nie są identyczne oraz ponieważ konwencjonalne środki komunikacji nie przekazują jakiegoś ustalonego kwantum informacji (bo informacja na podstawie środków komunikacji musi najpierw zostać wytworzona w obszarach poznawczych), nie można wychodzić z założenia, że – na przykład – jednemu i temu samemu tekstowi dwaj różni odbiorcy mogą przyporządkować jeden komunikat. Zgoda na poziomie komunikacji ustnej nie wynika stąd, że uczestnicy komunikacji odwołują się do identycznych realnych obiektów lub do tych samych jednostek znaczeniowych

Konstruktywność języka funkcjonuje nie tylko na poziomie jednostki, ale także w obrębie znacznie bardziej rozbudowanych systemów. Procesy interakcji i komunikacji wytwarzają w przebiegu historii określone modele rzeczywistości charakterystyczne dla danych wspólnot i społeczeństw, oparte na „kolektywnej wiedzy” członków danej wspólnoty, która wykorzystywana jest w komunikacji zewnętrznej i wewnętrznej. „Innymi słowy – jak przekonuje Schmidt – system rozróżnień, budujący ramy kategoryjne modelu rzeczywistości, musi być trwale powiązany ze społeczną semantyką i ze społecznie sankcjonowanymi emocjami i normami” (Schmidt 2004, s. 2). Legitymizacja danego modelu rzeczywistości, jego tematyzacja i stabilność stanowią fundamentalną funkcję systemu, który powinien pozostać trwały pomimo zmienności składających się nań składników¹⁵. Jednocześnie nie jest istotne, na ile wytworzony przez dany system (wspólnotę, społeczeństwo etc.) model rzeczywistości odpowiada realności, ale na ile jest on wiabilny¹⁶ dla systemu oraz „pasuje” (w rozumieniu Glasersfelda 1995) do wytworzonego przez niego świata.

Koncepcja ideologicznych obrazów świata

Podjmując próbę rekonstrukcji obrazów świata generowanych w mediach alternatywnych przez nacjonalistów i anarchistów, musi się przeprowadzić proces identyfikacji podstawowych składników danego systemu oraz określić rolę, jaką pełnią one w procesie komunikacji. W procesie rekonstrukcji tychże „wizji rzeczywistości” wykorzystano koncepcję ideologicznych obrazów świata zaczerpniętą od Helmuta Gipperera. Przekonywał on, iż obrazy świata zawierają w sobie określony światopogląd, który rozumieć należy jako „ukształtowane na podstawie osobistych przekonań, wspólne widzenie związków między człowiekiem i światem. Cele i zadania człowieka w społeczeństwie i w świecie są określane poprzez istniejące systemy wartości etycznych i społecznych, najczęściej poprzez oddziaływanie wielkich systemów światopoglądowych” (Gipper 1978, s. 165; cyt. za: Anusiewicz 1999, s. 283). Jak precyzuje Janusz Anusiewicz, światopogląd jest wyrazem określonej ideologii – „a więc pewnych przekonań, nastawień wobec świata, ocen, norm i wartości, celów programów działania i haseł dotyczących jakiejś sytuacji i interesów danej klasy społecznej – będąc określoną wizją świata łączącą odpowiednio do niej postawy i normy postępowania” (Anusiewicz 1999, s. 283).

tekstu, lecz stąd, że odwołują się oni do konwencji uznanych w procesie społeczno-historycznym za reguły konstrukcyjne służące do wytwarzania komunikatów” (Schmidt 2006, s. 207).

¹⁵ Z perspektywy teorii systemów – jak przekonuje Ervin László (1978, s. 32) – „charakterystyki złożonych całości pozostają [...] w gruncie rzeczy nieredukowalne do charakterystyk części”. Zmiana składników systemów nie powoduje ich radykalnej zmiany. Innymi słowy, zmienność systemów jest wynikiem interakcji ze środowiskiem, a nie wymiany składników systemu.

¹⁶ Wiabilność rozumieć należy następująco: „To, że nasze postrzegania pasują do świata, nie wynika z „obiektywnych” izomorfii (zgodności), lecz bazuje na wiabilności właśnie, czyli na pasowaniu do naszych wyobrażeń o świecie i przetrwaniu przy pomocy rezultatów tych wyobrażeń” (Fleischer 2010, s. 16).

Rekonstrukcja światopoglądu możliwa jest na podstawie analizy dyskursów danej grupy. Rozumienie dyskursu przyjęto za M. Fleischerem (2002), dla którego jest to systemowy repertuar znaków, będących interpretantami oraz organizatorami reguł i norm danej formacji kulturowej. Dyskursy silnie skorelowane są z socjalnością oraz kulturą badanych środowisk, które w postaci semantycznych manifestacji pełnią funkcje dyferencjujące względem pozostałych subsystemów subkulturowych. Innymi słowy:

[...] dyskurs jest uwarunkowanym kulturowo sposobem tego, jak i za pomocą jakich interpretantów dana subkultura się wypowiada, zabiera głos w świecie znakowym, a to znaczy w kulturze, oraz zapewnia swoją spójność (koherencję). Dyskurs kreuje zatem kulturową rzeczywistość danej formacji (Fleischer 2002, s. 12).

Dyskursy są więc koniecznymi i obowiązującymi nawykami wypowiedzania się.

Fleischerowska stratyfikacja dyskursów obejmuje dyskursy specjalistyczne (subkulturowe), interdyskurs (przestrzeń interakcji dyskursów subkulturowych) i dyskurs kulturowy. Z perspektywy niniejszego artykułu najistotniejszy jest pierwszy wyszczególniony element. Dyskurs danej grupy subkulturowej służy ukierunkowaniu, hierarchizacji oraz wyznaczaniu norm jej własnego systemu, dzięki którym następuje jego ukonstytuowanie, a następnie stabilizacja i reprodukcja¹⁷. Na poziomie dyskursów specjalistycznych mówi się więc o symbolach dyskursywnych, które odnoszą się jedynie do poszczególnych grup subkulturowych (Anusiewicz, Dąbrowska, Fleischer 2000, s. 17–20). To samo słowo (rozumiane jako reprezentacja znakowa) może więc występować w tej samej formie w dyskursach różnych grup subkulturowych, ale z odmiennymi znaczeniami komunikacyjnymi czy jako symbol dyskursywny (Fleischer 2007, s. 255–256).

Analiza dyskursu, jak proponuje zatem Fleischer, w pierwszej kolejności odnosi się do „dyskursywnego zabarwienia danej wypowiedzi, czyli do typowych, powtarzalnych, kolektywnych cech i właściwości tych cech, które stanowią jakość dyferencjującą danego dyskursu, formują daną wypowiedź jako typowy obiekt danej subkultury lub kultury” (Fleischer 2002, s. 18). Nie jest zatem istotne – jak przekonuje Fleischer – co kryje się za poszczególnym stylem, sposobem wypowiedzi, punktem widzenia wypowiedzi jednostki, lecz to, co w konkretnej, jednorazowo zmanifestowanej wypowiedzi wskazuje na cechy ogólne, typowe dla danej subkultury. Czynniki odróżniające poszczególne subsystemy to „rozkład treści lub ich typów, ich hierarchizacja i stosunki relewancji” (Fleischer 2002, s. 17).

Rozpatrywana z przyjętej perspektywy analiza dyskursu powinna być nakierowana na udzielenie odpowiedzi na pytanie, co steruje poszczególnymi manifestacjami systemu. Postulowany powyżej przez Fleischera proces poszukiwania

¹⁷ Do funkcji dyskursów subkulturowych Anusiewicz, Dąbrowska, Fleischer zaliczają (2000, s. 17–18): ochronę systemu subkulturowego i własnego dyskursu na zewnątrz; zapewnienie dyskursywnie przefiltrowanego przejęcia nowych elementów dyskursywnych przez własny dyskurs; wzbogacenie go, przygotowywanie lub dopasowanie do ewolucyjnych procesów zachodzących w kulturze narodowej; wspomaganie rozpowszechniania go wśród innych formacji subkulturowych.

elementów dyskursywnych charakterystycznych dla danej subkultury, ich hierarchizacja i stosunki relewancji przeprowadzić można z wykorzystaniem koncepcji tekstowych obrazów świata (TOS), będących wypadkową lokalnego wcielenia JOS, czyli szkieletów pojęciowych, na bazie których tworzone są obrazy świata, oraz przyjęcia perspektywy, która w większym stopniu koncentruje się na uwarunkowaniach merytorycznych tekstów niż ich stylistycznych różnicach. W dużych zbiorach tekstowych poddawanych analizie zaobserwować można „ogólne zarysy obrazu rzeczywistości wyabstrahowanego z geograficznych, historycznych i personalnych realiów – obrazu składającego się zatem z przedmiotów, cech, procesów, treści emocjonalnych, zmysłowych, myślowych i oceniających, następnie z czynności, substancji, części ciała, zarysów realiów i narzędzi przestrzennych oraz czasowych”, by w ten sposób opisać wyłaniający się z danego zbioru tekstów obraz rzeczywistości i hierarchii ważności jego elementów (Kajtoch 2008, s. 18–19). Kajtoch definiuje tekstowy obraz świata następująco (2008, s. 14–15):

Tekstowy obraz świata (występujący na poziomie *parole*) jest swoistą, dokonaną na konkretnym tekście – lub zespole tekstów – realizacją językowego obrazu świata (występującego na poziomie *langue*), a więc jest zbiorem prawidłowości wynikłych z preferowania w danym tekście lub zespole tekstów określonych konstrukcji fleksyjnych, słowotwórczych, składniowych, a przede wszystkim – określonego słownictwa. Tekstowy obraz świata wskazuje na dominujący w danym tekście (zespole tekstów) pogląd na temat istnienia i funkcjonowania poszczególnych składników świata, ich związków oraz wzajemnych proporcji, a więc na takie rozumienie organizacji świata, panujących w nim hierarchii i wartości, które jest preferowane przez nadawcę danego tekstu i akceptowane przez uczestników tegoż tekstu.

Programy komunikacji Michaela Fleischera

Należy także, z konieczności w dużym skrócie, przybliżyć koncepcję programów komunikacji autorstwa M. Fleischera (2007), która w niniejszej pracy wykorzystana została jako kryterium klasyfikacji uzyskanych danych. Programy komunikacji należy rozumieć jako elementy produkujące poszczególne systemy funkcyjne społeczeństwa¹⁸. Są one reprodukowane z wykorzystaniem modusów, które z kolei składają się z konstruktów stabilizujących (zob. schemat 1). Programy komunikacji wzajemnie się komunikują poprzez podwójną naturę modusów, które składają się z modusu wewnętrznego i zewnętrznego. Ten pierwszy odpowiedzialny jest za wewnętrzną koherentność i zabezpieczenie tożsamości dane-

¹⁸ Jak obrazowo tłumaczy to Fleischer: „Sądzimy, że mówimy o rzeczywistej gospodarce, o rzeczywistej medycynie, o rzeczywistym prawie itp., mówimy nawet o systemach gospodarczych, tworzymy indeksy giełdowe, budujemy szpitale i sądy, możemy widzieć prawdziwych lekarzy, sędziów itp. Faktycznie jednak używamy tylko komunikacji, które sterowane przez określony modus, wynikający jako konstrukt komunikacyjny z języka, tworzą program komunikacji. Program ten, by sam mógł pozostać niewidoczny, a więc stabilny, stwarza wrażenie, że mówimy o systemach funkcyjnych, a więc o realnych rzeczach, podczas kiedy mówimy jedynie o produktach komunikacji” (Fleischer 2010a, s. 352).

go programu komunikacji. Modus zewnętrzny odpowiedzialny jest za wymianę „informacji” (komunikację) z własnym środowiskiem, czyli kontaktuje się z pozostałymi programami komunikacji, które wzajemnie na siebie wpływają. Konstrukty stabilizujące (elementy czysto znakowe) zapewniają komunikowalność między poszczególnymi programami komunikacji. Dopasowują się do poszczególnych manifestacji systemu, ulegają manipulacji oraz podlegają interpretacji. Odpowiadają za stworzenie stabilnych podstaw programów komunikacji, tworzenie nowych konstruktów oraz zapewnienie łączności z pozostałymi elementami systemu (Fleischer 2010a, s. 355–356).

Fleischer wyróżnia 14 programów komunikacyjnych, które przedstawione zostały na schemacie 1¹⁹.

Za Anną Wierzbicką (2007) zakładam, że zrozumienie danej grupy możliwe jest poprzez rekonstrukcję sensów słów charakterystycznych dla jej komunikacji. O istotności danego słowa można mówić w momencie, kiedy na podstawie frekwencji możliwe jest określenie, czy dane słowo jest powszechnie używane (nie jest leksemem marginalnym); jest często wykorzystywane w określonej dziedzinie (np. sądy moralne, sfera emocji); stanowi centrum stałego gniazda frazeologicznego; występuje w przysłowiach, powiedzeniach, popularnych tytułach itp. (Wierzbicka 2007, s. 42–43)²⁰. Zastrzega ona jednocześnie, że „nie istnieje coś takiego jak skończony zbiór «słów kluczowych» danej kultury, nie ma też żadnych obiektywnych procedur umożliwiających ich zidentyfikowanie. Żeby ustalić, czy dane słowo jest w danej kulturze szczególnie ważne, trzeba po prostu rozważyć różne «za» i «przeciw»” (Wierzbicka 2007, s. 42). Słowa kluczowe rozumieć należy jako słowa, które charakteryzują się wysoką frekwencyjnością występień i które są dla badanej grupy „w jakiś szczególny sposób ważne i które mogą o niej wiele powiedzieć” (Wierzbicka 2007, s. 42).

Powyższe wyznaczniki dotyczące słów kluczowych wykorzystać można w badaniu języka i komunikacji określonych grup subkulturowych. W niniejszym badaniu przyjęto zatem procedurę, której pierwszym krokiem było wygenerowanie list frekwencyjnych pozwalających na identyfikację słów ważnych w komunikacji danej subkultury. Listy frekwencyjne pokazują już co prawda ważność/nieważność poszczególnych wyrazów, nie odwzorowują jednakże pełnej specy-

¹⁹ Fleischer, omawiając szczegółowo w książce „Ogólna teoria komunikacji” (2007) poszczególne programy komunikacji, ich modusy oraz konstrukty, zastrzega: „[...] nie chodzi mi o ich pełną rekonstrukcję; starałem się co prawda uchwycić wszystkie, jest jednak bardzo prawdopodobne, że nie wszystkie mogłem obserwować” (Fleischer 2007, s. 179).

²⁰ Należy jednak wprowadzić w tym miejscu dwa zastrzeżenia. Po pierwsze, trzeba mieć na uwadze fakt, że koncepcja jednostek uniwersalnych, leżąca w centrum zainteresowań Wierzbickiej, nie jest zbieżna z proponowanym tu ujęciem systemowym. Po drugie, frekwencyjność występowania słów w badanych zbiorach tekstów jest dla Wierzbickiej jedynie jednym z elementów składowych w jej koncepcji „słów kluczowych”, podczas gdy w badaniach korpusowych to właśnie frekwencyjność stanowi podstawę uznania danego słowa za kluczowe. Zaproponowany przez Wierzbicką proces identyfikacji słów kluczowych traktuję zatem jako „narzędzie” wykorzystywane w procesie rekonstrukcji znaczeń danych słów.

fiki języka/komunikacji danej grupy społecznej/subkulturowej. Uzyskana hierarchizacja słów pełnoznaczeniowych nie pokazuje bowiem ani znaczeń, jakie one przybierają, ani funkcji, jakie pełnią w komunikacji. Konieczna jest więc analiza słów kluczowych, które często stanowią swoiste centra, wokół których organizują się poszczególne zjawiska kulturowe, dzięki czemu możliwe jest odkrycie ogólniejszych zasad funkcjonowania danych grup (Wierzbicka 2007, s. 43).

Schemat 1. Programy komunikacji i ich modusy

Pogram	Modus wewnętrzny	Modus zewnętrzny	Konstrukty stabilizujące
gospodarka	towar	pieniądze	wartość, posiadanie, własność, rynek, umowa, kupujący, sprzedający, praca
religia	bogowie	wiara	Bóg, kościół, modlitwa, nieczyste sumienie, prawda, wartości
medycyna	zdrowie	normalność	choroba, lekarz, lęk
prawo	prawo [ustawa]	regulowanie	sędzia, adwokat, sąd
wojsko	rozkaz	przemoc	władza, policja, wojna, zamieszki
polityka	instytucjonalizacja komunikacji	tworzenie partii	parlament, organizacje, związki
administracja	rozporządzenie	organizowanie	porządek, urząd
edukacja	socjalizacja	wychowanie	szkoła, nauczyciel, rodzice
nauka	odkrycie	przyrost poznania	uniwersytet, badania, postęp
nauki humanistyczne	potwierdzenie, perpetuowanie	wiedza	«uniwersytet», krytycy, biblioteka
sport	zwycięstwo	rywalizacja/konkurencja	gra, pierwszy, dokonanie, cel, start, rekord
rozrywka	gra/zabawa	fikcyjność	fun, radość, miłość, moda
technika	naprawialność (odwracalność)	funkcjonowanie, bycie do zrobienia	zakłócenie, kontrola, powtarzalność, zepsucie się, przemyśl, rzemiosło
prywatność	zorientowanie na ja	osoba	dom, mieszkanie, małżonka/małżonek, kobieta, mężczyzna, pies, kot

Źródło: Fleischer 2007, s. 198. Zachowano oryginalne zapisy i wyróżnienia.

Założenia i proces badawczy

Proces badawczy rozszerzyć więc należy o analizę kolokacji i konkordancji dominujących leksemów wraz z kontekstami, w których zostały one ulokowane. Jak podkreśla John Sinclair, słowa o wysokiej frekwencyjności są ważne nie tylko ze względu na częste występowanie w danym korpusie, ale także dlatego, że stanowią one podstawę nowych/charakterystycznych wyrażen językowych²¹. Znaczenie danego słowa nie zawsze pokrywa się z definicją słownikową. Na jego ostateczny sens (w komunikacji danej grupy subkulturowej) wpływ mają także kolokacje – leksemy często współwystępujące z badanym słowem (Sinclair 2003, s. 17–22). Tego typu analizy pozwalają odkryć, że określone słowa kluczowe (o wysokiej frekwencyjności) nie są zwykłymi jednostkami leksykalnymi, ale strukturami charakterystycznymi dla języka/komunikacji określonych subkultur i często są conceptami „wokół których toczony są ideologiczne wojny” (Stubbs 2001, s. 188).

Identyfikacja fundamentalnych elementów tożsamości nacjonalistów i anarchistów, a w konsekwencji rekonstrukcja ideologicznych obrazów świata zawartych w języku badanych środowisk, dokonana została na bazie korpusów tekstowych. Analizie poddane zostały dwa korpusy zawierające po 600 tys. wyrazów każdy, składające się z publikacji znajdujących się na stronach internetowych o charakterze nacjonalistycznym lub anarchistycznym.

Głównym celem było poszukiwanie relacji między językiem a funkcjami, jakie pełni on w komunikacji danej grupy. Interesująca była szczególnie analiza języka jako narzędzia wewnątrzsystemowej hierarchizacji sensów; języka jako zestawu symboli dyskursywnych, będących zbiorem wiedzy na temat danego systemu, odpowiedzialnych za konstrukcję rzeczywistości; w końcu języka jako narzędzia reprodukcji tożsamości.

Po uprzedniej lematyzacji zawartości korpusów, przeprowadzonej z wykorzystaniem lematyzatora morfosyntaktycznego, zostały one poddane analizie statystycznej z wykorzystaniem oprogramowania WordSmith Tools 5.0.0.334.

Pierwszym krokiem było stworzenie listy frekwencyjnej najczęściej występujących wyrazów. Na tej podstawie, po usunięciu elementów istotnych z punktu widzenia gramatyki, jednakże nierelevantnych dla dalszej analizy (leksemów

²¹ Podobną analizę przeprowadził swego czasu Wojciech Kajtoch, który badając język subkultur młodzieżowych, koncentrował się na funkcjach, jakie dane wyrazy pełnią w komunikacji danej grupy. Jak pisał: „Bardziej ciekawi mnie ujawniający się w języku pism (w jego semantyce i wartościach stylistycznych) światopogląd danych subkultur – w tym poglądy estetyczne. Głównym założeniem metodologicznym tego tekstu jest przekonanie, że właśnie ze specyficznego (tj. przyciągającego uwagę normalnego, inteligentnego użytkownika języka polskiego) użycia w czasopiśmie subkulturowych niektórych słów i (na co zwrócono już uwagę [Zgółkowska 1994b]) z obecności całych specyficznych grup słów – wnioskować można o tym, jak dane subkultury widzą same siebie i otaczającą je rzeczywistość. Zakładam także, że o hierarchii istotności ważnych dla danej subkultury spraw świadczy bogactwo rodzin, łączliwość i semantyczne możliwości wyrazów do danych kwestii się odnoszących” (Kajtoch 1999, s. 9–10).

synsemantycznych, niepełnoznaczeniowych), utworzona została lista 500 leksemów dla każdego z analizowanych korpusów. Kolejnym krokiem było zdefiniowanie kategorii analizy.

Ze względu na badania prowadzone w obrębie komunikacji za punkt wyjścia przyjęto koncepcję programów komunikacji Fleischera, poddaną jednakże modyfikacji. Z jednej strony część programów komunikacji została połączona. Przykładowo, kategoria SYSTEM/WŁADZA zawiera w sobie programy komunikacji: „prawo”, „polityka”, „administracja”. Z drugiej strony klasyfikacja ta została wzbogacona o inne elementy, między innymi takie kategorie, jak: POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE/LOKALIZACJA, PROTEST/DEMONSTRACJA. Także słowa fundamentalne dla tożsamości danego środowiska, wyszczególnione na podstawie analizy programów oraz bezpośrednio powiązane z organizacjami nacjonalistycznymi/anarchistycznymi, zebrane zostały w oddzielnej kategorii NACJONALIZM, ANARCHIZM. Decyzja ta wynikała z faktu, że po pierwszej selekcji pozostało wiele wyrazów o dość wysokiej frekwencyjności. Decyzja o zakwalifikowaniu określonego leksemu do danej kategorii podejmowana była na podstawie dominujących kontekstów. Należy zaznaczyć, że przy takiej ilości danych niemożliwe było uwzględnienie wszystkich kontekstów. Skoncentrowano się zatem jedynie na tych najliczniejszych i/lub najbardziej charakterystycznych.

Rozwiązać należało także problem polisemiczności. Na poziomie statystycznym nie jest możliwe określenie dokładnego sensu danego leksemu. Stąd podawana w tabelach frekwencyjność wyrazów dotyczy wszystkich znaczeń wiążących się z daną leksykalną formą (homonimia). Dopiero na poziomie analizy kontekstów możliwe było wyszczególnienie określonego znaczenia. Na podstawie dotychczasowych badań językoznawczych założono, że w przypadku dyskursów specjalistycznych (subkulturowych) dominujące wyrazy charakteryzują się zwykle znaczeniami typowymi dla danej grupy nadawców (por. np. Kajtoch 2008, t. I, s. 22). Warto jednakże podkreślić, że wykorzystywanie polisemiczności może być także elementem strategii komunikacyjnej wykorzystywanej przez analizowane środowiska (zob. Kołodziej 2011).

Korpus – dobór próby

Istotnym problemem do rozwiązania była kwestia doboru próby odzwierciedlającej w dość szerokim zakresie obraz badanego zjawiska. Zagadnienie reprezentatywności w badaniach korpusowych jest wciąż kwestią nierozstrzygniętą. Jak bowiem przekonuje Jadwiga Sambor: „Jawi się [...] trudność natury ściśle lingwistycznej – nie istnieje mianowicie, żaden jednorodny makrotekst jako populacja generalna, wobec której badane teksty można byłoby traktować jako próby z niej wylosowane (Sambor 1988, s. 54–55; za Pawłowski 1999, s. 88). Zbyt mała reprezentacja wypowiedzi z całą pewnością nie będzie stanowić odzwierciedlenia całościowego obrazu języka środowisk skrajnej prawicy i lewicy. Jednocześnie-

nie wcześniejsza diagnoza nacjonalistycznych oraz anarchistycznych serwisów internetowych wskazywała na ograniczony zakres dostępnych materiałów. Część serwisów nie posiadała zbyt bogatego archiwum. Część serwisów koncentrowała się na bieżących wydarzeniach, podczas gdy w innych przypadkach dominowała publicystyka. Innego typu problemem było duplikowanie treści w różnych serwisach. Pewne decyzje związane z selekcją musiały mieć zatem charakter arbitralny.

Objętość korpusów ustalono na poziomie 600 tys. wyrazów każdy. Zdecydowano się dokonać następujących ich podziałów.

Pierwszy dokonany został pod kątem rodzajowym. Choć dalsza analiza nie uwzględniała tego podziału, to istotne było zawarcie w zbiorze danych treści zaczerpniętych z tekstów o charakterze zarówno strictly informacyjnym, jak i publicystycznym. Należy równocześnie podkreślić fakt, że podział na informacje i publicystykę był tu dość umowny. Autorzy tekstów nie przestrzegali reguł gatunkowych charakterystycznych dla wypowiedzi informacyjnych i publicystycznych. Widoczne było łączenie wiadomości z komentarzami, co w konsekwencji uniemożliwiało w większości wypadków precyzyjne rozdzielenie części informacyjnej od publicystycznej. Przyjęto zatem, że subkorpus informacyjny składać się będzie z publikacji obejmujących bieżące wiadomości i wydarzenia, dostępnych zwykle pod zakładkami typu „newsy” i „wiadomości”. Wyjątkiem były teksty w całości składające się na komentarze, opinie czy też charakterystyczne dla badanych środowisk oświadczenia, które – mimo ulokowania w części informacyjnej – włączone zostały do drugiego subkorpusu. Subkorpus publicystyczny zawierał z kolei teksty zawarte w zakładkach nieinformacyjnych („publicystyka”, „komentarze”, „opinie”, „oświadczenia”, „blogi”).

Druga klasyfikacja dotyczyła analizowanych stron. Zdecydowano się na podział serwisów na te związane bezpośrednio z daną organizacją oraz na strony ogólnie poświęcone problematyce nacjonalizmu/anarchizmu. Pierwotnie korpus skrajnie prawicowy ograniczał się do publikacji pochodzących z serwisów trzech największych organizacji: Narodowego Odrodzenia Polski, Obozu Narodowo-Radykalnego oraz Młodzieży Wszechpolskiej. W przypadku ONR wzięto pod uwagę także serwisy lokalnych oddziałów tej organizacji. W trakcie tworzenia korpusów okazało się, że z powodu zbyt małej ilości dostępnych tekstów trzeba rozszerzyć liczbę organizacji. Zdecydowano się na wybór środowiska Falangi, które pojawiało się we wcześniejszych publikacjach nacjonalistycznych. Spośród ogólnych serwisów nacjonalistycznych wybrano strony Nacjonalista.pl oraz Autonom.pl, ze względu na ich aktywną działalność propagandową oraz liczne odniesienia do tychże serwisów w innych publikacjach.

Tabela 1. Udział poszczególnych tekstów w korpusie nacjonalistycznym

Nazwa serwisu/organizacji	Newsy – liczba słów	Publicystyka – liczba słów
Nacjonalista	90 672	56 709
Autonom	59 328	93 291
Narodowe Odrodzenie Polski	56 663	40 022
Obóz Narodowo-Radykalny	10 749	49 756
Obóz Narodowo-Radykalny (oddziały lokalne)	24 824	34 950
Młodzież Wszechpolska	34 183	25 272
Falanga	23 581	0
Suma	300 000	300 000

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku środowisk anarchistycznych wybrano serwisy: Centrum Informacji Anarchistycznej oraz Indymedia.pl (ze względu na niewielką liczbę tekstów publicystycznych korpus publicystyczny uzupełniony został tekstami z serwisu Anarchista.pl) jako reprezentantów ogólnych serwisów wolnościowych. Specyfika ruchu anarchistycznego, który skupiony jest głównie wokół Federacji Anarchistycznej, sprawiła, że drugą grupę serwisów stanowiły strony jej lokalnych oddziałów. Z uwagi na dużą aktywność wybrano, oprócz publikacji zawartych na stronie głównej FA, serwisy związane z poznańskim środowiskiem anarchistycznym (skoncentrowanym wokół skłotu Rozbrat) oraz łódzkich wolnościowców (środowisko Czarnego Sztandaru).

Tabela 2. Udział poszczególnych tekstów w korpusie anarchistycznym

Nazwa serwisu/organizacji	Newsy – liczba słów	Publicystyka – liczba słów
Centrum Informacji Anarchistycznej	65 574	74 213
Indymedia	84 426	9543
Anarchista	0	66 244
Federacja Anarchistyczna	44 474	42 766
Czarny Sztandar (FA Łódź)	46 114	33 515
Rozbrat (FA Poznań)	59 412	73 719
Suma	300 000	300 000

Źródło: opracowanie własne.

Korpusy składające się z 600 tys. wyrazów starano się skonstruować proporcjonalnie. Niestety, ze względu na wspomniane powyżej problemy, nie udało się zachować właściwego parytetu. W związku z tym wystąpiły pewne przesunięcia skutkujące nadreprezentacją poszczególnych grup lub mediów. Jednakże ze względu na fakt, iż badanie dotyczyło środowisk nacjonalistów/anarchistów pojmowanych ogólnie, uznano, że nie powinno to w sposób znaczący wpłynąć na uzyskane wyniki. Szczegółowy skład korpusów przedstawiony został w tabeli 3.

Tabela 3. Opis statystyczny korpusu nacjonalistycznego i anarchistycznego

Korpus nacjonalistyczny	Wszystkie słowa w korpusie (tokens)	Unikatowe wyrazy (types²²)	TTR (stosunek types/tokens)
Suma	603 476	30 756	5,17
Subkorpus NN1 (serwisy ogólne) – Newsy	150 528	14 174	9,57
Subkorpus NN2 (serwisy poszczególnych organizacji) – Newsy	150 695	13 659	9,23
Subkorpus NP1 (serwisy ogólne) – Publicystyka	151 509	16 139	10,75
Subkorpus NP2 (serwisy poszczególnych organizacji) – Publicystyka	150 744	15 033	10,08
Korpus anarchistyczny	Wszystkie słowa w korpusie (tokens)	Unikatowe wyrazy (types)	TTR (stosunek types/tokens)
Suma	602 005	26 858	4,54
Subkorpus AN1 (serwisy ogólne) – Newsy	150 335	13629	9,29
Subkorpus AN2 (serwisy poszczególnych organizacji) – Newsy	150 640	124 84	8,47
Subkorpus AP1 (serwisy ogólne) – Publicystyka	150 541	127 79	8,56
Subkorpus AP2 (serwisy poszczególnych organizacji) – Publicystyka	150489	125 35	8,45

Źródło: opracowanie własne.

²² Wyrazy unikatowe (*hapax legomenon*), zgodnie z wyznacznikami programu WordSmith, rozumieć należy jako różne, niepowtarzające się słowa w korpusie.

Wyniki badań

Z pomocą list frekwencyjnych możliwe jest nie tylko wskazanie najistotniejszych elementów ideologicznych i tożsamościowych dominujących w komunikacjach poszczególnych środowisk, ale także zaobserwowanie gradacji poszczególnych leksemów, a tym samym ich hierarchizacji.

Analizując listę leksemów o największej frekwencji, należy podkreślić, że zaledwie część z wyszczególnionych elementów świadczy o ideologii. Określone grupy leksemów (np. czasowniki *być, mieć* etc.) występują często ze względu na pełnione funkcje gramatyczne. Inne wyrazy z kolei cechuje zbyt szeroki zakres. Pomimo ich istotnej roli w komunikacji (zob. Flont, Kajtoch, Pielużek 2015, s. 132) nie będą one przydatne w dalszym procesie analitycznym.

Tabela 4. Lista 150 leksemów o największej frekwencji – korpus nacjonalistyczny

Lista 150 leksemów o największej frekwencji (korpus nacjonalistyczny)								
Lp.	Freq.	Leksem	Lp.	Freq.	Leksem	Lp.	Freq.	Leksem
1	11900	BYĆ	51	620	CZŁONEK	101	405	ROZPOCZAĆ
2	2863	MIEĆ	52	619	CEL	102	401	IDEA
3	2728	NARODOWY	53	612	EUROPA	103	401	KONIEC
4	2728	ROK	54	593	ŚWIAT	104	401	PROWADZIĆ
5	2190	POLSKA	55	586	EUROPEJSKI	105	397	SYTUACJA
6	2072	POLSKI	56	579	DZIAŁAĆ	106	391	HASŁO
7	1815	NASZ	57	578	STAĆ się	107	390	WAŻNY
8	1624	ZOSTAĆ	58	568	UDZIAŁ	108	378	RODZINA
9	1449	MÓC	59	564	MEDIUM	109	377	WYDARZENIE
10	1361	CZŁOWIEK	60	555	CHCIEĆ	110	376	KATOLICKI
11	1305	INNY	61	546	SPOLECZNY	111	374	BIAŁY
12	1305	NOP	62	538	MŁODY	112	372	OFIARA
13	1188	DZIEŃ	63	538	ŚRODOWISKO	113	369	DZIŚ
14	1188	JEDEN	64	530	MUSIEĆ	114	369	NACJONALISTYCZNY
15	1177	AKCJA	65	526	PRACA	115	366	UCZESTNIK
16	1175	CZAS	66	521	SILA	116	366	WYBÓR
17	1166	WIELKI	67	512	DZIAŁALNOŚĆ	117	365	ZŁOŻYĆ
18	1153	POLITYCZNY	68	512	ODBYĆ	118	363	SYSTEM
19	1099	OSOBA	69	506	SPOSÓB	119	363	TYSIĄC
20	1017	NACJONALISTA	70	504	OSTATNI	120	362	SPOLECZEŃSTWO
21	1006	PAŃSTWO	71	500	CZĘŚĆ	121	361	WŁASNY
22	988	NARÓD	72	492	STAN	122	360	GODZINA
23	979	KRAJ	73	491	DWA	123	359	SPOTKANIE

24	953	SPRAWA	74	489	MŁODZIEŻ	124	357	POMNIK
25	952	ORGANIZACJA	75	480	ZWIĄZEK	125	350	RÓŻNY
26	900	MIEJSCE	76	475	RZĄD	126	347	OBECNY
27	895	RUCH	77	471	DOBRY	127	346	PEWNY
28	872	WSZYSTEK	78	466	NIEMIECKI	128	340	OCZYWIŚCIE
29	845	NOWY	79	459	ZORGANIZOWAĆ	129	340	TEMAT
30	804	ZYCIE	80	456	ROCZNICA	130	339	PRAWDA
31	789	MIASTO	81	452	WARSZAWA	131	338	OJCZYŻNA
32	785	POLAK	82	443	ULICA	132	330	POMOC
33	785	WŁADZA	83	442	WOJNA	133	327	OBRONA
34	780	CAŁY	84	441	OBÓZ	134	326	GŁÓWNY
35	770	STRONA	85	438	SŁOWO	135	326	SĄD
36	768	GRUPA	86	436	DRUGI	136	323	NACJONALIZM
37	754	DZIAŁACZ	87	436	PROBLEM	137	322	NIEPODLEGŁOŚĆ
38	753	PRAWO	88	432	DZIECKO	138	320	WIĘKSZOŚĆ
39	725	PRZECIWKO	89	430	NALEŻEĆ	139	319	ŚMIERĆ
40	714	ODRODZIĆ	90	426	MÓWIĆ	140	317	ZNALEŻĆ
41	693	WALKA	91	426	NARODOWIEC	141	316	GAZETA
42	690	POLICJA	92	425	KOŚCIÓŁ	142	315	POWIEDZIEĆ
43	688	RAZ	93	418	WOLNOŚĆ	143	315	PUBLICZNY
44	676	KOLEJNY	94	416	HISTORIA	144	315	WZIAĆ
45	672	PARTIA	95	412	WYBORCZY	145	311	CZERWONY
46	671	KAŻDY	96	410	PRZEDSTAWICIEL	146	311	DZIELNICA
47	670	PIERWSZY	97	407	FAKT	147	310	PAMIĘĆ
48	669	KILKA	98	407	MIESZKANIEC	148	310	POCZĄTEK
49	651	MARSZ	99	407	RZECZ	149	307	OKO
50	637	MANIFESTACJA	100	405	POLITYKA	150	303	ISTNIEĆ

Źródło: opracowanie własne.

Komunikacja środowisk nacjonalistycznych koncentruje się głównie wokół pól tematycznych fundamentalnych dla skrajnej prawicy: państwo, naród i ojczyzna. Dostrzegalne są również elementy nacjonalistycznej struktury organizacyjnej. Wśród pozostałych leksemów o wysokiej frekwencji wyróżnić należy przymiotnik *nasz* podkreślający wspólnotowość. Licznie reprezentowane są również leksemu odnoszące się do sposobów manifestacji poglądów politycznych oraz działań grup nacjonalistycznych (*akcja, walka, marsz, manifestacja*). W dalszej kolejności dostrzegalne są wyrazy wskazujące na szeroko rozumiany „system” (*władza, policja, partia*).

Wart podkreślenia jest fakt, że w porównaniu z programami i tekstami propagandowymi, dość słabo zmanifestowane są takie kwestie, jak religia czy historia, które, przynajmniej teoretycznie, miałyby stanowić rudymenarne komponenty

ideologiczne radykalnych nacjonalistów. Trudno też dostrzec problematykę gospodarczą, choć ten fakt jest mniej zaskakujący, bowiem w programach poszczególnych ugrupowań kwestia ta również występuje w dość ograniczonym zakresie.

Tabela 5. Lista 150 leksemów o najwyższej frekwencji – korpus anarchistyczny

Lista 150 leksemów o największej frekwencji (korpus anarchistyczny)								
Lp.	Freq.	Leksem	Lp.	Freq.	Leksem	Lp.	Freq.	Leksem
1	12318	BYĆ	51	656	ZATRZYMAĆ	101	432	DRUGI
2	3215	MIEĆ	52	647	ANARCHISTYCZNY	102	420	INICJATYWA
3	2642	POLICJA	53	642	STAĆ	103	420	WIĘKSZOŚĆ
4	2373	ZOSTAĆ	54	641	ANARCHISTA	104	417	DOJŚĆ
5	2353	OSOBA	55	641	SPOŁECZEŃSTWO	105	417	FUNKCJONARIUSZ
6	2202	ROK	56	636	ULICA	106	417	TRWAĆ
7	1776	CZŁOWIEK	57	632	CZĘŚĆ	107	416	RZECZ
8	1745	MIASTO	58	628	BUDYNEK	108	415	POLICYJNY
9	1607	MÓC	59	618	PIERWSZY	109	414	ZORGANIZOWAĆ
10	1524	INNY	60	617	POLSKA	110	413	DZIAŁACZ
11	1497	PRACA	61	605	MUSIEĆ	111	410	ZAKŁAD
12	1427	WŁADZA	62	601	POZNAŃ	112	409	WOLNOŚĆ
13	1376	DEMONSTRACJA	63	596	POLITYKA	113	405	LOKALNY
14	1361	PRACOWNIK	64	591	POLICJANT	114	405	POWÓD
15	1358	SPOŁECZNY	65	589	ŻYCIE	115	401	ROZPOCZĄĆ
16	1345	JEDEN	66	582	DWA	116	399	RÓŻNY
17	1258	MIEJSCE	67	578	KAŻDY	117	398	ZAWODOWY
18	1218	PRAWO	68	574	DZIŚ	118	396	SPOTKANIE
19	1202	GRUPA	69	564	SYSTEM	119	391	MARSZ
20	1180	PROTEST	70	556	FIRMA	120	388	PROCES
21	1158	MY	71	552	CENTRUM	121	386	DOTYCZYĆ
22	1129	AKCJA	72	552	ŚWIAT	122	385	DOM
23	1109	RUCH	73	551	PUBLICZNY	123	385	ISTNIEĆ
24	1074	DZIEŃ	74	550	RAZ	124	384	ZACZAĆ
25	1064	ZWIĄZEK	75	533	SĄD	125	382	CZŁONEK
26	1056	WSZYSTEK	76	529	GODZINA	126	377	TEMAT
27	1030	CZAS	77	514	TEREN	127	372	PRZYPADEK
28	1030	NASZ	78	510	PROBLEM	128	371	ŚRODEK
29	901	SPRAWA	79	506	OKO	129	370	DUŻY
30	891	WIELKI	80	505	STRAJK	130	370	DZIAŁANIE
31	887	PRZECIWKO	81	492	MIEJSKI	131	368	WŁASNY
32	865	AKTYWISTA	82	488	INFORMACJA	132	365	SOLIDARNOŚĆ

33	863	CAŁY	83	484	SILA	133	363	DEMOKRACJA
34	822	KOLEJNY	84	483	PROTESTOWAĆ	134	360	ORGANIZOWAĆ
35	819	NOWY	85	476	PRACOWNICZY	135	360	REPRESJA
36	774	DZIAŁAĆ	86	475	POMOC	136	357	MIESZKANIE
37	774	KRAJ	87	475	PROWADZIĆ	137	355	GRECJA
38	771	POLITYCZNY	88	474	UCZESTNIK	138	353	GŁÓWNY
39	744	ORGANIZACJA	89	471	POLSKI	139	350	PRÓBOWAĆ
40	733	STRONA	90	468	OSTATNI	140	348	DECYZJA
41	723	MIESZKANIEC	91	466	DEMONSTRANT	141	348	DZIAŁALNOŚĆ
42	708	SYTUACJA	92	466	STAN	142	348	ŚRODOWISKO
43	708	WALKA	93	461	PRZECIW	143	348	WARSZAWA
44	704	CHCIEĆ	94	461	ROZBRAT	144	348	ZATRZYMANY
45	699	CEL	95	460	PLAN	145	339	KONIEC
46	691	RZĄD	96	448	MEDIUM	146	336	MIĘDZYNARODOWY
47	688	UDZIAŁ	97	442	ATAK	147	335	WYBÓR
48	686	PAŃSTWO	98	438	MÓWIĆ	148	330	TYSIĄC
49	680	ODBYĆ	99	436	ZMIANA	149	325	PIENIĄDZ
50	663	SPOSÓB	100	434	NALEŻEĆ	150	323	WARUNEK

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku środowisk anarchistycznych dominujące słowa odnoszą się do znacznie szerszego zakresu ideologicznego. W przeciwieństwie do korpusu nacjonalistycznego leksemy *stricte* autoreferencyjne występują w znacznie mniejszym stopniu. Dominujące są elementy, które zgodnie z wyznacznikami programów komunikacji Fleischera wchodzi w skład programów 'władza', 'system' oraz 'gospodarka'. W komunikacji anarchistów znacznie częściej pojawiają się odniesienia do przestrzeni publicznej oraz lokalności, zarówno w kontekście konkretnych miast, jak również ich mieszkańców, i jak należy przypuszczać, także dotyczących ich problemów.

Opierając się na koncepcji programów komunikacji Fleischera (Fleischer 2007), wyszczególniono trzynaście obszarów komunikacyjnych, na podstawie których zrekonstruowany został JOS.

W obydwóch korpusach dało się wyszczególnić nie tylko identyczne obszary komunikacyjne (z wyjątkiem kategorii RELIGIA, niewystępującej w dominujących dyskursach środowisk wolnościowych), ale także niejednokrotnie identyczne były składające się na nie leksemy (co obrazują tabele poszczególnych obszarów komunikacyjnych przedstawione poniżej).

Zaobserwowana na podstawie rozkładu częstości leksemów prawidłowość potwierdza się w przypadku wyszczególnionych obszarów komunikacyjnych. W korpusie nacjonalistów największym pod względem frekwencyjności obszarem komunikacyjnym była kategoria NACJONALIZM [19 949]. Istotnym faktem jest,

co zostanie przedstawione poniżej, że znacznie częściej niż do reprodukcji określonych koncepcji ideologicznych, składniki tego obszaru wykorzystywane były jako element integrujący i spajający środowiska radykalnej prawicy. Anarchiści najczęściej komunikują o systemie i władzy [14 965]. Mało występowało za to leksemów tożsamościowych (kategoria ANARCHIZM [7257]). Można zatem zakładać, że o ile nacjoniści budują swoją tożsamość, komunikując przede wszystkim o samych sobie, o tyle tożsamość anarchistów jest konstruowana na podstawie innych obszarów komunikacyjnych.

Tabela 6. Zestawienie obszarów komunikacyjnych w badanych korpusach

Zestawienie obszarów komunikacyjnych korpusu anarchistycznego i nacjonalistycznego		
Kategoria	Nacjoniści (frekwencja)	Anarchiści (frekwencja)
ANARCHIZM/NACJONALIZM ²³	19949	7257
SYSTEM/WŁADZA	9680	14965
POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE/LOKALIZACJA	7199	5752
PROTEST/DEMONSTRACJA	4996	6731
OKREŚLENIA MILITARNE/WOJSKO	4111	4306
HISTORIA	2928	191
MEDIA/KOMUNIKACJA	2704	1446
MIASTO/LOKALNOŚĆ	2219	5037
RELIGIA	1950	0
PRZECIW	1051	1512
PRACA	526	7642
NAUKA/EDUKACJA	233	637
GOSPODARKA	150	3622

Źródło: opracowanie własne.

Składniki tożsamości nacjonalistów i anarchistów

Jak wspomniano powyżej, najsilniejszym polem komunikacyjnym (pod względem frekwencyjności słów wchodzących w skład kategorii) w komunikacji skrajnej prawicy jest NACJONALIZM (28 leksemów). Kategoria ta obejmuje wszystkie

²³ W całym tekście przyjęto sposób zapisu nazw obszarów komunikacyjnych w postaci kapitałików.

najistotniejsze elementy tożsamościowe środowisk nacjonalistycznych. Ciekawą kwestią jest niewielka liczba wystąpień słów *patriotyczny* [218], *patriota* [140], z którymi nacjonaści są kojarzeni. Rzeczownik *patriotyzm* w ogóle nie pojawił się wśród 500 leksemów o najwyższej frekwencji. Na tej podstawie wnioskować można, że słowa te nie są ważne w komunikacji między nacjonalistami.

Tabela 7. Obszary komunikacji: NACJONALIZM i ANARCHIZM

Korpus nacjonalistyczny			Korpus anarchistyczny	
Lp.	frekwencja	leksem	frekwencja	leksem
1	2728	narodowy	1109	ruch
2	2190	Polska	865	aktywista
3	2072	polski	744	organizacja
4	1305	NOP	647	anarchistyczny
5	1017	nacjonalista	641	anarchista
6	988	naród	461	rozbrat
7	979	kraj	413	działacz
8	952	organizacja	409	wolność
9	895	ruch	382	członek
10	785	Polak	250	federacja
11	754	działacz	244	antyfaszysta
12	620	członek	224	klasa
13	441	obóz	185	skłot
14	426	narodowiec	184	antyfaszystowski
15	369	nacjonalistyczny	181	niezależny
16	338	ojczyzna	169	rewolucja
17	323	nacjonalizm	149	anarchizm
18	322	niepodległość		
19	299	kibic		
20	281	falanga		
21	274	MW		
22	269	aktywista		
23	267	wszechpolski		
24	251	ONR		
25	242	święto		
26	218	patriotyczny		
27	204	sympatyk		
28	140	patriota		
suma	19949		7252	

Źródło: opracowanie własne.

Kategorię NACJONALIZM podzielić można na mniejsze pola semantyczne, obrazujące, w jaki sposób nacjonalizm jest językowo reprodukowany w dyskursach skrajnej prawicy.

Najliczniejsze pod względem frekwencji są kluczowe dla tożsamości nacjonalistów leksemy: *narodowy* [2728], *Polska* [2190], *polski* [2072], *naród* [988], w mniejszym stopniu *ojczyzna* [338], czy wspomniane wcześniej słowoformy *patriotyczny* i *patriota*. Reprodukacja nacjonalistycznej tożsamości następuje także z wykorzystaniem akronimów nazw skrajnie prawicowych organizacji i ich semantyk – Narodowe Odrodzenie Polski (NOP) [1305], Młodzież Wszechpolska (MW) [274], Obóz Narodowo-Radykalny (ONR) [251]. Integralną część stanowi również pole tematyczne obejmujące leksemy odnoszące się do jednostek tworzących polski ruch narodowy, wraz ze specyficzną hierarchią – *działacz*, *członek*, *sympatyk*.

Rozkład statystyczny nie odkrywa jednak znaczeń poszczególnych leksemów, co jest możliwe dzięki analizie kontekstów poszczególnych słowoform. Wbrew intuicyjnemu założeniu, dominujące leksemy w niewielkim stopniu są nośnikami określonych koncepcji ideologicznych nacjonalistów. Przede wszystkim mają one charakter autoreferencyjny, a ich podstawową funkcją, jak należy zakładać, jest stabilizacja dyskursu subkulturowego oraz tożsamości radykalnej prawicy. Pierwsze dwa leksemy w zdecydowanej większości wystąpień stanowią składnik nazw organizacji. Przykładowo leksem *narodowy* 664 razy łączył się z nazwą Narodowego Odrodzenia Polski, 124 razy z Obozem Narodowo-Radykalnym. Leksem ten wykorzystywany był także do komunikowania o *ruchu narodowym* ogólnie [227] lub innych narodowo zorientowanych środowiskach (*front narodowy* [51], *środowisko narodowe* [46] etc.). Także leksem *Polska*, poza funkcją składnika nazwy NOP, pełni w komunikacji rolę głównie pragmatyczną. Wykorzystywany jest on do opisu wydarzeń mających miejsce w Polsce, podkreślenia kraju podmiotu, którego dotyczy relacja etc. (np. *nacjonaliści z Polski*, *odbywać się w Polsce* itp.). Jediną istotną ideologiczną kolokacją jest hasło *Wielka Polska* [135], którego semantyka jest fundamentalnym składnikiem konstruktów „państwo”.

Pomimo znacznie mniejszej częstotliwości wystąpień, w porównaniu z dominującymi leksemami, istotną funkcję pełni słowoforma *ojczyzna*. Jej znaczenie w dużej mierze oparte jest na bazie elementów afektywnych służących podkreśleniu wyjątkowości „wspólnoty wyobrażonej” – *nasza ojczyzna*, *honor ojczyzny* etc. – a także zawiera wyznacznik praw i obowiązków względem niej. Obok wspomnianych wcześniej leksemów *patriota*, *patriotyczny*, także słowo *Polak* nie jest istotnym elementem reprodukcji nacjonalistycznej tożsamości. Leksem ten pojawiał się głównie w pragmatycznych kontekstach (podobnie jak leksem *Polska*), a jedynie w niewielkim stopniu był składnikiem kolokacji o wyraźnie afektywnym nacechowaniu (*my Polacy*, czy *być Polakiem*).

W przeciwieństwie do środowisk nacjonalistycznych, anarchiści reprodukcją swoją tożsamość z wykorzystaniem mniejszej liczby leksemów o charakterze autoreferencyjnym. Ponad dwukrotnie mniejsza jest frekwencyjność wyrazów

w „tożsamościowym” obszarze komunikacyjnym (obszar NACJONALIZM [19 949], ANARCHIZM [7257]). Warto jednocześnie podkreślić, że zarówno wyrazy *anarchia*, jak i *wolność*, z którymi kojarzone są środowiska anarchistyczne, nie są powszechnymi leksemami wykorzystywanymi w dyskursach wolnościowych. Pierwszy z nich w ogóle nie występował wśród 500 słów o najwyższej frekwencji, drugi pojawił się 372 razy.

Wyodrębniono kilka mniejszych obszarów komunikacyjnych. Przede wszystkim pojawiają się leksemy odnoszące się do form organizacyjnych i sposobów funkcjonowania środowisk anarchistycznych (*ruch* [1109], *organizacja* [744], *Rozbrat* [461], *federacja* [250], *skłot* [185]). Drugą grupę stanowią określenia członków i sympatyków anarchizmu (*aktywista* [865], *anarchista* [641], *działacz* [413], *członek* [382], *antyfaszysta* [244]). Wreszcie w kategorii tej znalazły się leksemy stanowiące elementy ideologii wolnościowej (*wolność* [409], *klasa* [224], *rewolucja* [169], *anarchizm* [149]). Jednocześnie mniej niż połowa elementów tej kategorii występuje we wszystkich korpusach. Część z nich obecna jest jedynie w warstwie informacyjnej (*aktywista*, *Rozbrat*, *antyfaszysta*, *skłot*, *antyfaszystowski*) – co świadczyć może o ich dużej istotności – inne z kolei charakterystyczne są dla wypowiedzi publicystycznych – *klasa*, *rewolucja* czy *anarchizm*. Leksemy te, szczególnie dwa pierwsze, pojawiały się głównie w tekstach dotyczących historii ruchu anarchistycznego.

Anarchiści o anarchizmie mówią więc najczęściej pośrednio, w pierwszej kolejności wskazując na struktury organizacyjne oraz uczestników. Na końcu zaś pojawiają się leksemy *anarchistyczny*, *anarchista*. Co ciekawe, dopiero na ostatniej pozycji pojawił się rzeczownik *anarchizm*, który w dodatku najczęściej występuje jako kolokacja *chiński anarchizm*. Środowiska wolnościowe zatem, mówiąc o polskim anarchizmie, prawie w ogóle nie posługują się leksemem *anarchizm*. Należy zatem zakładać, że ważniejsze dla ich tożsamości są składniki innych obszarów komunikacyjnych (np. „niezależność”, „antysystemowość”, „protest”, „lokalizm” etc.).

Obszar SYSTEM/WŁADZA

Kategoria SYSTEM/WŁADZA była najsilniejszym obszarem komunikacyjnym w przypadku anarchistów. Wynika to zapewne z antysystemowego charakteru ideologii anarchistycznej, postulującej ideę samoorganizacji społeczeństwa, wykluczającej wszelkie przejawy scentralizowanej władzy. Występowanie przeciwko władzy i systemowi nie oznacza jednakże postulowania braku władzy w ogóle. Współczesne koncepcje ruchu anarchistycznego opowiadają się za radykalną decentralizacją władzy, silnie skorelowaną z powszechną partycypacją obywateli w procesach decyzyjnych. Podkreślana w programie Federacji Anarchistycznej antysystemowość środowisk wolnościowych mogłaby sugerować, że w komunikacji anarchistów dominujące dyskursy dotyczyć będą ogólnej koncepcji władzy.

Tymczasem, co interesujące, w analizowanych korpusach leksem ten skorelowany jest głównie z problematyką lokalną. O ile w przypadku nacjonalistów widoczne były pozytywnie nacechowane kolokacje dotyczące władz lokalnych, o tyle u anarchistów prawie wszystkie konteksty stanowią wyraz radykalnej krytyki władz miejskich. Liczne z nich obrazują troskę o mieszkańców (prawa lokatora, prawa konsumentów, prawo pracy), którzy – zdaniem anarchistów – powinni być podmiotem działań miejskich polityków. Wyraża się to nie tylko w manifestacjach przeciwko komercjalizacji przestrzeni miejskiej, ale także w postulatach dotyczących przyjaznej polityki miejskiej, formułowanych przez środowiska wolnościowe. Leksem *władza* jedynie w wąskim zakresie wykorzystywany jest do komunikacji o władzy i o systemie w ogóle.

Tabela 8. Obszar komunikacji SYSTEM/WŁADZA

Korpus nacjonalistyczny			Korpus anarchistyczny	
Lp.	frekwencja	leksem	frekwencja	leksem
1	1153	polityczny	2642	policja
2	1006	państwo	1427	władza
3	785	władza	1218	prawo
4	753	prawo	771	polityczny
5	690	policja	691	rząd
6	672	partia	686	państwo
7	475	rząd	596	polityka
8	412	wyborczy	591	policjant
9	405	polityka	564	system
10	363	system	533	sąd
11	326	sąd	417	funkcjonariusz
12	292	prezydent	415	policyjny
13	227	prokuratura	360	represja
14	223	obywatel	319	partia
15	209	proces	313	polityk
16	198	polityk	291	więzienie
17	172	państwowy	281	prezydent
18	163	więzienie	279	aresztować
19	161	funkcjonariusz	269	państwowy
20	149	policjant	246	obywatel
21	147	kara	213	instytucja
22	144	aresztować	204	prawny

23	143	wyrok
24	138	przestępstwo
25	137	minister
26	137	ustawa
suma	9680	

193	areszt
184	urząd
179	parlament
175	urzędnik
168	ustawa
158	komisariat
154	wyborczy
147	kara
143	minister
138	prokuratura
14965	

Źródło: opracowanie własne.

W korpusie nacjonalistycznym obszar ten był drugim pod względem frekwencji polem komunikacyjnym [9680]. Nacjonalistyczna niechęć do państwa w jego współczesnej wersji powoduje, że zmodyfikowane na potrzeby własnego subkulturowego kodu komunikacyjnego konstrukty 'narodu' i 'ojczyzny' odgrywają większą rolę niż 'państwo'. Państwo nie tylko kojarzy im się z działaniami i prawodawstwem niezgodnym z ideą nacjonalistyczną, ale jest także połączone z instytucjami politycznego przymusu i aparatem represji, oskarżanymi o polityczne prześladowanie środowisk narodowych. Antysystemowość anarchistów ma w konsekwencji odmienny niż w wypadku ruchów skrajnej prawicy charakter. Dla nacjonalistów fundamentalnym celem jest idea hierarchicznego, silnego państwa, ale skonstruowanego na podstawie nacjonalistycznych założeń. Z tego też względu w korpusach skrajnej prawicy dominowała krytyka współczesnej koncepcji państwa.

Występowanie przeciwko obecnemu państwu wywołuje reakcję ze strony struktur systemowych, mających na celu przeciwstawienie się działaniom antysystemowym. W konsekwencji państwo podejmuje różnego rodzaju działania prewencyjne. Jednak jak wynika z uzyskanych danych, mimo iż nacjonaści kreują się jako ofiary systemu, konteksty związane z systemem represji znacznie częściej występują w komunikacji anarchistów.

Obszar POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE/LOKALIZACJA

W obydwu badanych korpusach dość istotne funkcje komunikacyjne pełniły leksemy odnoszące się do geograficznej lokalizacji, zarówno w kontekście globalnym, jak i lokalnym. W pierwszym wypadku nieco większa częstotliwość występowania składników tego obszaru widoczna jest w publikacjach nacjonalistów. Problematyka lokalna była z kolei znacznie bardziej istotna dla anarchistów

– suma frekwencji składników tego obszaru była dwa razy większa w korpusie anarchistycznym niż nacjonalistycznym.

Tabela 9. Obszar komunikacji POŁOŻENIE GEOGRAFICZNE/LOKALIZACJA

Korpus nacjonalistyczny			Korpus anarchistyczny	
Lp.	frekwencja	leksem	frekwencja	leksem
1	612	Europa	617	Polska
2	593	świat	601	Poznań
3	586	europejski	552	świat
4	466	niemiecki	471	polski
5	452	Warszawa	355	Grecja
6	276	Niemiec	348	Warszawa
7	251	Śląsk	336	międzynarodowy
8	251	warszawski	269	europejski
9	239	Wrocław	255	grecki
10	234	Kosowo	242	Europa
11	231	Niemcy	234	poznański
12	227	Izrael	220	Ateny
13	217	amerykański	212	Izrael
14	213	rosyjski	195	izraelski
15	213	śląski	186	narodowy
16	212	światowy	176	światowy
17	210	Kraków	175	USA
18	207	międzynarodowy	164	Wielka Brytania
19	205	serbski	144	zachodni
20	204	Rosja		
21	191	zachodni		
22	166	USA		
23	164	węgierski		
24	157	Francja		
25	144	hiszpański		
26	143	stolica		
27	135	Hiszpania		
suma	7199		5752	

Źródło: opracowanie własne.

W komunikacji radykalnej prawicy poszczególne miejsca (państwa, regiony) semantyzowane są zgodnie z nacjonalistyczną ideologią, a następnie w zredefiniowanym kształcie reprodukowane w medialnych dyskursach. Za przykład posłużyć mogą leksemy *Śląsk*, *Serbia*, *Kosowo*. Nacjoniści w swojej komunikacji nie wykorzystują tych słów zgodnie z użyciami charakterystycznymi dla interdyskursu, ale poddają je własnej aksjologizacji, zmieniając ich semantykę, tworząc nowe kody, wykorzystywane w konstrukcji tożsamości. Manifestacja solidarności z Serbami dotyczy nieuznawania niepodległości Kosowa, stanowiąc symboliczny akt sprzeciwu wobec wszelkich działań separatystycznych. Serbscy nacjoniści nie uznają niepodległości Kosowa, uważają je za część „Wielkiej Serbii”²⁴. W licznych manifestacjach w Serbii biorą udział także polscy nacjoniści. Kod ten jest jednocześnie silnie skorelowany ze sprzeciwem wobec działań Ruchu Autonomii Śląska, które postrzegane są jako dążenia separatystyczne. Stąd powtarzające się w tekstach hasło „Serbskie Kosowo – polski Śląsk”. Jednocześnie fraza *naród śląski* jest dla nacjonalistów równoznaczna z ‘narodem nie-polskim’. Analogiczny mechanizm widoczny jest w przypadku leksemów *Palestyna* i *Izrael*. Poparcie dla narodu palestyńskiego jest paradoksalnie przejawem ukrytego antysemityzmu. Solidarność z narodem palestyńskim nie ma na celu rzeczywistego/symbolicznego wsparcia działań niepodległościowych Palestyny, ale wymierzona jest przeciwko Izraelowi (= Żydom). Te same leksemy w komunikacji anarchistów pełnią zupełnie odmienną funkcję, a mianowicie są one składnikami konstruktów ‘wolności’, walki z uciemiężeniem, nacjonalizmem i wojną.

Także inne składniki obszaru POŁOŻENIE/LOKALIZACJA wykorzystywane są przez badane środowiska w podobny sposób. W korpusie nacjonalistów część leksemów zyskuje *stricte* ideologiczną semantykę – np. *Europa*, *europejski*, których konteksty są wyrazem dezaprobaty dla funkcjonowania UE, promowanych przez nią działań oraz ich konsekwencji wynikających z zdaniem nacjonalistów z europejskiego zjednoczenia (rosnąca imigracja, islamizacja Europy, zagrożenie dla narodowej tożsamości, gospodarki etc.). Także nazwy poszczególnych państw stanowiąc mogą nośniki określonych nacjonalistycznych konstruktów. Poza wspomnianymi powyżej Serbią, Kosowem i Palestyną, Niemcy są symbolem narodowego resentymentu, Izrael symbolem „syjonistycznego zagrożenia” czy Stany Zjednoczone – zagrożenia imperializmem.

Leksemy z tej grupy wykorzystywane są także do konstrukcji idei szerokiego, europejskiego ruchu narodowego, wzajemnie powiązanego i współpracującego. Najczęściej wykorzystywane są w tym celu przymiotniki np.: *europejski*, *hiszpański*, *rosyjski*, *niemiecki* itd. (*ruch narodowy*). Co ciekawe, na poziomie komunikacyjnym owe międzynarodowe alianse funkcjonują pomimo narodowych

²⁴ Należy podkreślić, że semantyka kodu „Wielka Serbia” jest znacznie szersza. Na jego znaczenie, obok wspomnianego separatyzmu, składa się również idea panslawizmu, ale także anty-amerykanizm, antyislamizm.

resentymentów czy historycznych sporów, do których odniesienia widoczne są w innych częściach korpusów.

Anarchiści posługują się słowami bardziej ogólnymi: *świat, międzynarodowy, europejski*. W znacznie mniejszym stopniu, w porównaniu z korpusami nacjonalistycznymi, pojawiają się nazwy konkretnych państw. Inne funkcje pełnią także występujące w wolnościowych korpusach leksemy.

Wymienione powyżej słowoformy w tekstach anarchistycznych w mniejszym stopniu służą negacji internacjonalnych koncepcji, znacznie częściej stanowią wyraz zainteresowania wydarzeniami międzynarodowymi. Tematy obecne w mediach anarchistycznych nie są jednakże powielaniem problematyki podejmowanej w mediach głównego nurtu, ale ujęte są pod kątem wartości istotnych dla anarchistów. Stąd wynika zapewne zainteresowanie problematyką krajów/regiónów społecznie i politycznie wykluczonych z globalnego dyskursu: *trzeci świat (pochodzić z trzeciego świata, biedny kraj trzeciego świata), świat arabski (rewolucja w świecie arabskim, pogarda dla świata arabskiego)*. Pojawiają się też konteksty nawiązujące do koncepcji anty/alterglobalistycznych: *inny świat (inny świat jest możliwy, walka o inny świat, choć w tym przypadku to także odniesienia do anarchistycznego pisma *Inny Świat*), lepszy świat – walka o lepszy świat, budować lepszy świat*. Zbliżone do komunikacji nacjonalistów jest tworzenie charakterystycznych semantyk nazw poszczególnych państw.

Obszar MIASTO/LOKALNOŚĆ

Jak wspomniano wyżej, lokalność odgrywa w komunikacji anarchistów znacznie ważniejszą rolę. Środowiska wolnościowe nastawione są na działania lokalne. Widoczne było to w przypadku wcześniej omawianych obszarów komunikacyjnych. Anarchiści skupieni w anarchosyndykalistycznych związkach zawodowych podejmują akcje w obronie pracy oraz pracowników lokalnych firm i zakładów. Skłotersi, wraz z innymi anarchistami, uczestniczą w blokadach wyroków emisji. Członkowie ruchów wolnościowych wspierają lokalne i komunalne wspólnoty. Dodatkowo większość działań (manifestacji, pikiet, demonstracji) organizowana jest jednocześnie w kilku miastach, sporadycznie mają one charakter centralny.

Lokalność jest zatem silnie wpisana w działania anarchistów. Do obszaru komunikacyjnego związanego z MIASTEM/LOKALNOŚCIĄ zaliczono 10 leksemów, z czego aż 8 występuje we wszystkich typach korpusów. Poszczególne elementy można podzielić na dwie grupy. Pierwsza zawiera wyrazy odnoszące się do miasta i sfer z nim związanych (*miasto* [1745], *mieszkaniec* [723], *miejski* [492], *lokalny* [405], *dzielnica* [316]). Na drugą grupę składają się określenia związane z miejscem zamieszkania oraz mieszkańcami (*dom* [385], *mieszkanie* [385], *lokator* [251], *lokal* [188], *komunalny* [175]). Konstrukcja „miasta” to wspólna przestrzeń, o którą należy walczyć. Sprzeciw wobec komercjalizacji przestrzeni miejskiej

jest jednocześnie przejawem antykapitalistycznego elementu tożsamości. Mieszkańcy stanowią podmiot działań anarchistów. Walczą oni o prawa lokatorów, manifestują przeciwko wysokim kosztom życia, sprzeciwiają się eksmisjom etc.

Tabela 10. Obszar komunikacji MIASTO/LOKALNOŚĆ

Obszar komunikacji MIASTO/LOKALNOŚĆ		
Korpus nacjonalistyczny		
Lp.	frekwencja	leksem
1	789	miasto
2	443	ulica
3	407	mieszkaniec
4	311	dzielnica
5	269	lokalny
6		
7		
8		
9		
10		
suma	2219	

Korpus anarchistyczny	
frekwencja	leksem
1745	miasto
723	mieszkaniec
492	miejski
405	lokalny
385	dom
357	mieszkanie
316	dzielnica
251	lokator
188	lokal
175	komunalny
5037	

Źródło: opracowanie własne.

W nacjonalistycznych korpusach konteksty, w których pojawiają się leksemy tej grupy, nie są wyrazem troski i zainteresowania nacjonalistów problemami mieszkańców, ale obrazują miasto jako arenę ich działań. Mieszkańcy są nie tyle obiektem zainteresowania nacjonalistów, ile odbiorcami, do których kierowane są ich działania. „Miasto” jest polem działań nacjonalistów. Tam odbywają się protesty, manifestacje, zgromadzenia. Areną działań staje się „ulica” (*przejsć ulicami miasta, na ulicach miasta pojawiły się dziesiątki plakatów, nacjonałiści z Białegostoku zaatakowali ulice miasta plakatami*), „centrum” (*akcja plakatowa w centrum miasta, w centrum miasta doszło do zamieszek, przy wąskich uliczkach w centrum miasta policja nas zablokowała*), „stare miasto” (*NOP uchronił stare miasto przed bezmyślną dewastacją, przemarsz przez stare miasto*).

Funkcje pozostałych obszarów komunikacji z konieczności zostaną jedynie zarysowane. Obszar PRACA w komunikacji anarchistów wykorzystywany jest do hierarchizacji wewnętrznej struktury elementów związanych z pracą, definiowaniu relacji między pracownikami a pracodawcami. Natomiast nie jest prawie obecny w komunikacji nacjonalistów – reprezentuje go jedynie leksem *praca*.

Obszar PROTEST/DEMONSTRACJA to konstrukty protestu. Najważniejsze słowa w komunikacji nacjonalistów to: *akcja*, *marsz*, *manifestacja*. Podobne leksemy dominują także u anarchistów: *demonstracja*, *protest*, *akcja*. Ów obszar okazał się dość zbliżony w komunikacji obu środowisk, zarówno w zakresie elementów składowych, jak i pełnionej funkcji. Obydwa środowiska podejmują identyczne działania, a organizowane przez nich wydarzenia wyglądają niemalże tak samo (poza warstwą ideologiczną).

MEDIA/KOMUNIKACJA – obszar składa się z elementów wykorzystywanych do podkreślania różnicy między mediami głównego nurtu a mediami alternatywnymi. Obydwa środowiska tworzą własne media. Media oficjalne, komercyjne są dla nich niewiarygodne i należy je bojkotować. Jednocześnie własne media przedstawiane są przez obydwie badane środowiska jako niezależne i jedynie słuszne.

Obszar GOSPODARKA – zawiera kody odnoszące się do ekonomicznej organizacji systemu społecznego. Nacjonałiści o gospodarce mówią jedynie z wykorzystaniem słowa *pieniądz*. Anarchiści z kolei wykorzystują leksemy wchodzące w skład tego obszaru do podkreślania antykapitalistycznego elementu tożsamości. Elementy tego obszaru stanowią również składniki takich konstruktów, jak: ‘państwo opiekuńcze’, ‘stabilność zatrudnienia’, ‘godna płaca’ etc.

Zakończenie

Przedstawione powyżej wyniki badań nie wyczerpują badanej problematyki. Z konieczności też ograniczono się do zreferowania pewnych generalnych wniosków. Fundamentalnym celem stawianym przed badaniami było odpowiedzenie na pytanie, czy na podstawie częstotliwości występowania poszczególnych składników w dyskursach radykalnych środowisk politycznych można zrekonstruować ich ideologiczne obrazy świata. Drugą istotną kwestią było zbadanie przydatności zastosowania Fleischerowskich programów komunikacji jako swoistej matrycy służącej identyfikacji ideologicznych obrazów świata.

W odniesieniu do pierwszego problemu można mówić o pozytywnej weryfikacji założeń badawczych. Koncentrując się na frekwencyjności wyrazów pełnoznaneniowych można wyszczególnić w dyskursach poszczególnych grup subkulturowych te składniki, które stanowią rdzeń tożsamości danych społeczności, odpowiadają za tworzenie systemowej semantyki oraz stabilizują dany dyskurs subkulturowy. Na ich bazie można odkrywać wewnętrzne związki pomiędzy różnymi składnikami dyskursu, a następnie rekonstruować sensy poszczególnych leksemów, przybierane w ramach tegoż dyskursu.

Drugą kwestią jest zastosowanie koncepcji programów komunikacji jako swoistej matrycy ideologicznej. Z całą pewnością jej wykorzystanie ułatwiło wyznaczanie granic między poszczególnymi elementami badanych tu komunikacyjnych systemów. Konieczność modyfikacji poszczególnych składników pokazuje jednak, że nie jest to narzędzie uniwersalne. Również zaproponowane w niniejszym

artykule rozwiązanie nie jest pozbawione wad. Z całą pewnością niektóre obszary komunikacyjne należałoby podzielić na mniejsze, co pozwoliłoby precyzyjniej odtworzyć pewne systemowe mechanizmy. Z drugiej strony część uwzględnionych w matrycy składników, zwłaszcza tych o niskiej częstotliwości w korpusach, niejednokrotnie nie dostarczała istotnej wiedzy o semantyce danego kodu komunikacyjnego. Problem stworzenia matrycy do badania ideologicznych obrazów świata pozostaje kwestią otwartą.

Odkrycie składników tożsamości pozwoli w przyszłości na dokładniejsze skoncentrowanie się na semantyce poszczególnych elementów wyodrębnionych z systemów. Jak wykazano, ich semantyzacja jest konstruowana na potrzeby określonej formacji komunikacyjnej. Stąd identyczne leksemy występujące w komunikacji anarchistów i nacjonalistów różnią się nie tylko znaczeniem, ale również pełnią funkcję. Wiedza o tym jest o tyle istotna, że dyskursy specjalistyczne/subkulturowe mieszają się na poziomie interdyskursu. Nieznajomość semantyk oraz funkcji kodów komunikacyjnych poszczególnych formacji dyskursywnych prowadzić może do błędnego zdekodowania ich przekazów.

Bibliografia

- Anusiewicz J. (1999). Problematyka językowego obrazu świata w poglądach niektórych językoznawców i filozofów niemieckich XX wieku. W: J. Bartmiński (red.). *Językowy obraz świata* (s. 277–307). Lublin.
- Anusiewicz J., Dąbrowska A, Fleischer M. (2000). *Językowy obraz świata i kultura*. Projekt koncepcji badawczej. *Język i kultura*, t. 13, s. 11–44.
- Atton C. (2002). *Alternative Media*, London.
- Atton C. (2006). Far-right media on the internet: culture, discourse and power. *New Media & Society*, nr 8 (4), s. 573–587.
- Bartmiński J. (1999). Punkt widzenia, perspektywa, językowy obraz świata. W: J. Bartmiński (red.). *Językowy obraz świata* (s. 110–127). Lublin.
- Bartmiński J. (2004). *Językowy obraz świata*. Lublin.
- Bartmiński J. (2006). *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin.
- Downing J. (2001). *Radical Media: Rebellious Communication and Social Movements*. London.
- Fleischer M. (2002). *Konstrukcja rzeczywistości*. Wrocław.
- Fleischer M. (2003). *Polska symbolika kolektywna*. Wrocław.
- Fleischer M. (2005). Media w perspektywie konstruktywizmu. *2K – Kultura i Komunikacja*, nr 1–2, s. 10–33.
- Fleischer M. (2007). *Ogólna teoria komunikacji*. Wrocław.
- Fleischer M. (2008). *Konstrukcja rzeczywistości 2*. Wrocław.
- Fleischer M. (2010). Wprowadzenie – krótka historia konstruktywizmu. W: B. Balicki, D. Lewiński, B. Ryż, E. Szczerbuk (red.). *Radykalny konstruktywizm*. Antologia (s. 7–24). Wrocław.
- Fleischer M. (2010a). Zarys ogólnej teorii komunikacji. W: B. Balicki, D. Lewiński, B. Ryż, E. Szczerbuk (red.). *Radykalny konstruktywizm*. Antologia (s. 331–336). Wrocław.
- Flont M., Kajtoch W., Pielużek M. (2015). Perspektywy leksykalnej ilościowej analizy zawartości. W: A. Kiklewicz, I. Uchwanowa-Szmygowa (red.). *Dyskurs: aspekty lingwistyczne, semiotyczne i komunikacyjne* (s. 129–145). Olsztyn.

- Gipper H. (1978). Sprachliches Weltbild, wissenschaftliches Weltbild und ideologische Weltanschauung. W: H. Zimmermann (red.). Sprache und Welterfahrung (s. 160–176). München.
- Glaserfeld E von. (1995). Radical Constructivism. A Way of Knowing and Learning. London–Washington D.C.
- Kajtoch W. (1999). Świat prasy alternatywnej w zwierciadle jej słownictwa. Kraków.
- Kajtoch W. (2001). Czym jest zin. *Ulica Wszystkich Świętych, Miesięcznik Mail Artu*, nr 7 (21), s. 4.
- Kajtoch W. (2008). Językowe obrazy świata i człowieka w prasie młodzieżowej i alternatywnej, t. 1–2. Kraków.
- Kidd D. (1999). The Value of Alternative Media. *Peace Review: A Journal of Social Justice*, vol. 11, nr 1, s. 113–119.
- Kołodziej J. (2011). Wartości polityczne. Rozpoznanie, rozumienie, komunikowanie. Kraków.
- László E. (1978). Systemowe obrazy świata. Warszawa.
- Luhmann N. (2003). Semantyka miłości. O kodowaniu intymności. Warszawa.
- Luhmann N. (2007). Systemy społeczne. Zarys ogólnej teorii. Kraków.
- Luhmann N. (2007a). Funkcja religii. Kraków.
- Maturana H. (1985). Erkennen: Die Organisation und Verkörperung von Wirklichkeit. Berlin.
- Maturana H. (2010). Ontologia obserwacji. Biologiczne podstawy samoświadomości i fizykalna dziedzina egzystencji. W: B. Balicki, D. Lewiński, B. Ryż, E. Szczerbuk (red.). Radykalny konstruktoryzm. Antologia (s. 77–130). Wrocław.
- Matuszek K.C. (2014). System polityki w perspektywie teorii Luhmanna. *Horyzonty Polityki*, vol. 5, nr 12, s. 15–29.
- Meikle G. (2003). Indymedia and The New Net News. *M/C: A Journal of Media and Culture*, [<http://www.media-culture.org.au/0304/02-feature.php>; dostęp 4.01.2015].
- Pawłowski A. (1999). Metodologiczne podstawy wykorzystania słowników frekwencyjnych w badaniu językowego obrazu świata. W: A. Pajdzińska, P. Krzyżanowski (red.). Przeszłość w obrazie świata (s. 81–100). Lublin.
- Palczyński T. (1997). Kontestacja. Formy buntu we współczesnym społeczeństwie. Kraków.
- Piaget J. (1981). Równoważenie struktur poznawczych. Warszawa.
- Ryż B. (2013). Koncepcja języka teoretycznoliterackiego strukturalistów polskich. Wrocław.
- Sambor J. (1988). Lingwistyka kwantytatywna – stan badań i perspektywy rozwoju. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, XLI, s. 47–67.
- Schmidt S.J. (2004). Kultura a kontyngencja: nauki obserwatora. *2K – Kultura i Komunikacja*, nr 1, s. 2–5.
- Schmidt S.J. (2006). Od tekstu do systemu. Zarys konstruktorystycznego (empirycznego) modelu nauki o literaturze. W: E. Kuźma, A. Skrendo, J. Madejski (red.). Konstruktoryzm w badaniach literackich. Antologia (s. 199–220). Kraków.
- Schmidt S.J., Zurstiege G. (2007). Kommunikationswissenschaft – Was sie kann, was sie will. Hamburg.
- Siciński A. (1978). Przedmowa. W: A. Laszlo. Systemowe obrazy świata. Warszawa.
- Sinclair J. (2003). Reading Concordances. An Introduction. London.
- Skąpska G. (2007). Niklasa Luhmanna socjologia religii jako element ogólnej teorii systemu społecznego. W: N. Luhmann. Funkcja religii (s. I–XI). Przeł. D. Motak. Kraków.
- Stubbs M. (2007). Words and Phrases: Corpus Studies of Lexical Semantics. Oxford.
- Wierzbicka A. (2007). Słowa klucze. Różne języki – różne kultury. Warszawa.

STRESZCZENIE

Ideologiczne obrazy świata w mediach alternatywnych – nacjonalistów i anarchistów

Punktem wyjścia niniejszego artykułu jest koncepcja ideologicznych obrazów świata Helmuta Gipperera mówiąca, iż obrazy świata zawierają w sobie konkretny światopogląd, czyli określone oceny, normy, wartości i nastawienie wobec świata. Głównym celem artykułu jest przedstawienie obrazów świata obecnych w publikacjach online środowisk radykalnej prawicy i lewicy. Przyjmując perspektywę komunikacyjną, autor, analizując konteksty i rekonstruując znaczenia najczęściej występujących słów, stara się odnaleźć regularności w komunikacji radykalnych grup politycznych, zidentyfikować podstawowe elementy ich tożsamości, a następnie na tej podstawie odtworzyć fundamentalne składniki ideologicznych obrazów świata. Swoje badania autor opiera na założeniach konstruktywistycznych, koncepcjach językowego i tekstowego obrazu świata, a w analizach wykorzystuje metody i techniki językoznawstwa korpusowego.

Słowa kluczowe: językowy obraz świata, tekstowy obraz świata, skrajna prawica, skrajna lewica, badania korpusowe, konstruktywizm, teorie komunikacji.